

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА
ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ**

КНИШЕК ОКСАНА ОЛЕКСІВНА

УДК 657: 339.56(043.2)

**МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ АНАЛІЗУ І КОНТРОЛЮ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Рівне – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі обліку, аудиту, аналізу і оподаткування Університету митної справи та фінансів Міністерства освіти і науки України (м. Дніпро).

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
Вакульчик Олена Михайлівна,
Університет митної справи та фінансів (м. Дніпро),
завідувач кафедри обліку, аудиту,
аналізу і оподаткування.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Лазаришина Інна Дмитрівна,
Національний університет водного господарства
та природокористування (м. Рівне),
завідувач кафедри обліку і аудиту;

кандидат економічних наук
Марчук Ульяна Олександрівна,
Вінницький національний аграрний університет,
доцент кафедри обліку та оподаткування
в галузях економіки.

Захист відбудеться «12» травня 2017 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 47.104.07 у Національному університеті водного господарства та природокористування за адресою: 33028, м. Рівне, вул. Соборна, 11, ауд. 103 (конференц-зала).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету водного господарства та природокористування за адресою: 33002, м. Рівне, вул. Олекси Новака, 75.

Автореферат розіслано «11» квітня 2017 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

О.В. Павелко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний стан розвитку економічних відносин характеризується високим ступенем інтеграції та глибоким світовим поділом праці. Посилення глобалізаційних процесів в останні десятиріччя зумовило активізацію зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) між суб'єктами різних країн, що в свою чергу викликало необхідність пошуку нових підходів до формування організаційно-економічного механізму регулювання експортно-імпортних операцій та адаптації методів їх обліку, аналізу і контролю.

Розгортання в Україні політичного та військового конфліктів на фоні наслідків світової фінансово-економічної кризи спричинило втрату традиційних ринків збуту продукції машинобудівними підприємствами та особливо актуалізувало питання ефективності зовнішньоторговельних операцій у зв'язку з переорієнтацією їх виробничої та зовнішньоекономічної діяльності.

Функціонування підприємств у ринкових конкурентних умовах під впливом глобалізаційних факторів зумовлює потребу володіти достовірною та деталізованою інформацією про стан і перспективи власного розвитку, наявні та потенційні ризики з метою своєчасної розробки обґрунтованих управлінських рішень для підвищення ефективності та результативності ЗЕД.

Питання функціонування організаційно-економічного механізму регулювання економічних процесів та трактування його сутності розглянуто у працях таких вітчизняних вчених, як: І. Біла, Г. Козаченко, О. Єрмакова, В. Кушнірук, І. Моргачов, О. Шобаніна та зарубіжних учених: Дж. Кейнса, Ф. Кене, У. Петі, Д. Рікардо, Ж.-Б. Сея, А. Сміта та ін. Дослідження фундаментальних питань методики й організації контролю знайшли своє відображення у напрацюваннях В. Авер'янова, В. Афанасьєва, Ф. Бутинця, І. Ващенко, Г. Вознюка, В. Гаращук, А. Загороднього, Є. Калюги, І. Орехова, Л. Савченко, О. Ткаченко, В. Туровцева, У. Марчук та ін. Проблеми методики і організації аналізу та інтегральної оцінки діяльності підприємств досліджено у наукових працях таких вітчизняних вчених, як: О. Вакульчик, А. Вічевич, Г. Вознюк, О. Гетьман, С. Довбня, Т. Загорна, А. Загородній, В. Івахненко, Т. Ковальчук, І. Лазаришина, В. Мец, Н. Міценко, Є. Мних та зарубіжних науковців, а саме: Г. Савицької, І. Чуєва, А. Шеремета та ін.

Незважаючи на значну кількість напрацювань, у яких розкрито питання аналізу та контролю в системі організаційно-економічного механізму регулювання господарської діяльності, поза увагою залишаються проблеми аналізу та контролю власне зовнішньоекономічної діяльності підприємств, що в сучасних умовах займає суттєву питому вагу в структурі операційної діяльності більшості підприємств машинобудівного комплексу України.

Інтеграційні процеси України останніх років та подальша асоціація з Європейським Союзом передбачають необхідність перегляду існуючих підходів до процесів контролю та аналізу, методика й організація яких має відповідати світовим та європейським стандартам.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт:

– кафедри обліку, аудиту, аналізу і оподаткування Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро) за темою «Удосконалення функцій обліку, аналізу, контролю і аудиту у сфері зовнішньоекономічної діяльності» (номер державної реєстрації 0115U007057, 2015-2019 рр.), де автором досліджено організацію і методику аналізу ЗЕД;

– кафедри обліку і аудиту Академії митної служби України за темою «Розвиток обліку, аналізу і контролю в управлінських системах» (номер державної реєстрації 0110U003898, 2010-2014 рр.), у межах якої здобувачем вдосконалено методику контролю підприємств-суб'єктів ЗЕД;

– Державного науково-дослідного інституту митної справи за темою «Формування системи митного аудиту України» (номер державної реєстрації 0112U003860, 2012-2013 рр.), де автором визначено сфери взаємодії внутрішнього та зовнішнього контролю ЗЕД.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретичних положень та обґрунтування науково-практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення методики та організації аналізу і контролю зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Для досягнення мети поставлено та вирішено такі *завдання*:

– проаналізувати види контролю за різними ознаками та ідентифікувати особливості митного контролю експортно-імпортних операцій в системі ЗЕД підприємств;

– удосконалити науково-методичний підхід до аналізу економічної ефективності ЗЕД підприємства;

– обґрунтувати методику інтегральної оцінки фінансового стану підприємства-суб'єкта ЗЕД;

– запропонувати методику рейтингової оцінки, аналізу та контролю якісних характеристик підприємства;

– розробити організаційний механізм аналізу та контролю відповідності характеристик суб'єкта ЗЕД митним вимогам при отриманні статусу уповноваженого економічного оператора (УЕО);

– поглибити методичні засади внутрішнього контролю відхилень показників ефективності ЗЕД підприємств від їх граничних значень;

– сформулювати пропозиції щодо удосконалення обліково-інформаційного забезпечення контролю та аналізу ЗЕД підприємств.

Об'єктом дослідження є процеси ведення зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та прикладні положення аналізу і контролю зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Методами дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної науки, сукупність загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, зокрема: індукції, дедукції, порівняння, теоретичного узагальнення (для розкриття сутності понять «організаційно-економічний механізм», «контроль», «аналіз»); системний підхід та абстрактно-логічний метод (з метою удосконалення класифікації основних видів митного контролю ЗЕД); коефіцієнтний метод та метод інтегральних оцінок (при визначенні показників ефективності ЗЕД); метод деталізації (для дослідження

призначення аналітичних рахунків).

Інформаційною базою дослідження є дані Світового банку, міжнародних рейтингових організацій, статистична звітність, фінансова та внутрішня управлінська звітність підприємств машинобудування, нормативно-правові акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та інших центральних органів виконавчої влади з питань організації та регулювання ЗЕД, публікації в періодичних спеціалізованих вітчизняних та закордонних виданнях, а також результати власних досліджень і спостережень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні теоретичних положень та розробці науково-практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення методики та організації аналізу і контролю зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Основні положення дисертації, які визначають її новизну, полягають у наступному:

удосконалено:

- класифікацію видів митного контролю ЗЕД, що, на відміну від існуючих, визначає окремі його види відповідно до об'єктів контролю, одним із яких виступає підприємство-суб'єкт ЗЕД. Це дозволило виокремити новий вид митного контролю – митну діагностику, що здійснюється з метою спрощення митних процедур і передбачає проведення аналізу та оцінку суб'єкта ЗЕД щодо його відповідності митним вимогам;

- науково-методичний підхід до аналізу економічної ефективності ЗЕД підприємства на основі розрахунку коефіцієнта відносної ефективності експортної діяльності, який базується на співвідношенні додаткових доходів та додаткових витрат ЗЕД, що дозволяє аналізувати та контролювати ефективність експортних операцій, а також операцій на внутрішньому ринку й приймати управлінські рішення щодо їх доцільності;

- порядок розрахунку порівняльного показника інтегральної оцінки фінансового стану суб'єкта ЗЕД, що інтегрує значення окремих фінансових коефіцієнтів, які характеризують результативність діяльності, здатність підприємства до самофінансування, фінансову стійкість, інтенсивність використання активів тощо, і дозволяє порівняти фінансовий стан підприємства за умови ведення ним діяльності лише на внутрішньому або виключно на зовнішньому ринку;

- методичний підхід до оцінки якісних характеристик підприємства-суб'єкта ЗЕД на основі виявлення рівня їх відповідності митним вимогам при здійсненні експортно-імпортних операцій, який побудований на кількісній оцінці за трьома рівнями відповідності та здійснюється з використанням параметрів п'яти тематичних блоків, зокрема таких, як: дотримання підприємством чинного митного законодавства України; система обліку, звітності та внутрішнього контролю; платоспроможність і фінансовий стан; відповідність стандартам надійності та безпеки; забезпечення практичних стандартів компетенції або професійної кваліфікації, що дає змогу провести інтегрально-рейтингову оцінку підприємства для отримання ним статусу уповноваженого економічного оператора;

- систему організації внутрішнього контролю відповідності підприємства-суб'єкта ЗЕД митним вимогам, що здійснюється господарюючим суб'єктом для

отримання ним статусу уповноваженого економічного оператора, яка базується на міжнародній концепції внутрішнього контролю комітету спонсорських організацій «COSO» та доповнена організаційними заходами моніторингу фактичних значень оціночних показників на основі проведення аналізу відхилень від їх необхідного рівня;

набули подальшого розвитку:

– методика внутрішнього контролю ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства, в основу якої покладено визначення граничних значень факторів впливу на формування додаткових доходів і додаткових витрат ЗЕД, що дозволяє підтримувати досягнутий рівень відносної ефективності експортної діяльності та сприятиме прийняттю управлінських стратегічних рішень щодо географічної структури обсягів реалізації продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках;

– методичні підходи до відображення в обліку витрат, пов'язаних з організацією та управлінням підприємством, на спеціальних аналітичних рахунках із метою накопичення облікових даних відповідно до видів продукції, замовників та географічних сегментів діяльності, що дає змогу сформуванню управлінську звітність для аналізу і контролю ефективності ЗЕД, яка, на відміну від існуючих, містить деталізовану інформацію про додаткові доходи та додаткові витрати експортної діяльності.

Практичне значення одержаних результатів. Практична цінність дисертаційної роботи полягає в розробці комплексної системи аналізу та контролю ЗЕД підприємств машинобудівної галузі, що дає змогу поліпшити якість управління та ефективність діяльності за рахунок спрощення митних процедур. Запропонована модель інтегральної оцінки фінансового стану суб'єкта ЗЕД сприяла підвищенню результатів діяльності ПАТ «Дніпропетровський стрілочний завод» (акт № 427/14-2 від 14.07.2016 р.). Застосування розробленої автором методики діагностики ЗЕД дало можливість виявити «слабкі місця» в організації ЗЕД підприємств Концерну «Укрросметал» (акт впровадження 05.04.2015 р. № 123-12/7), а саме: на основі впровадження запропонованої методики у ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» удосконалено систему прийняття управлінських рішень в сфері ЗЕД; використання в управлінні та контролі показника відносної ефективності ЗЕД дало змогу покращити її результати у ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство «ВНДІКомпресормаш» та ПАТ «Глухівський завод «Електропанель».

Результати дисертаційної роботи впроваджено в навчальний процес Університету митної справи та фінансів при викладанні дисциплін «Митний пост-аудит», «Організація і методика аудиту», «Фінансовий аналіз», «Аналіз господарської діяльності», «Управлінський облік», «Облік зовнішньоекономічної діяльності» (довідка № 01-15/03-985 від 21 грудня 2016 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації апробовано на 15 міжнародних, 1 всеукраїнській науково-практичних конференціях та науково-практичному семінарі, вказаних в переліку опублікованих праць апробаційного характеру під № 17-33.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 33 наукові праці загальним обсягом 30,72 друк. арк., з них – 7,99 друк. арк. належать особисто

автору, у тому числі: 2 монографії – у співавторстві (19,3 друк. арк., особисто автора – 1,3 друк. арк.); 11 статей – у наукових фахових виданнях України (6,13 друк. арк., особисто автора – 3,06 друк. арк.); 3 статті – у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних (1,72 друк. арк., особисто автора – 1,15 друк. арк.); 17 публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій (3,57 друк. арк., особисто автора – 2,48 друк. арк.).

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 243 сторінки друкованого тексту (175 сторінок – основного). Дисертаційна робота містить 26 таблиць, 26 рисунків та 8 додатків на 30 сторінках. Список використаних джерел налічує 170 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, основні завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, викладено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі – **«Теоретичні засади аналізу та контролю зовнішньоекономічної діяльності підприємств»** – досліджено питання організаційно-економічного механізму регулювання експортно-імпортних операцій, з'ясовано сутність їх аналізу та контролю в системі ЗЕД підприємств, визначено теоретичні аспекти оцінки та аналізу ЗЕД.

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності є характерним для усіх типів економічних систем, проте в умовах глобалізації економічних відносин спостерігається поступовий перехід від автаркічних моделей, в яких регулювання ЗЕД відбувається винятково на макрорівні, до більш ліберальних, де спостерігається зміщення центрів регулювання із макрорівня на мета- та мегарівень, що супроводжується необхідністю розвитку методики та організації аналізу і контролю та відповідною адаптацією системи обліку експортно-імпортних операцій. Розвиток світових економік засвідчив об'єктивну необхідність послаблення регулюючих механізмів у господарських процесах, на що вказує рейтинг економічної свободи країн у 2016 році, лідерами серед яких є Гонконг (88,6 балів), Сінгапур (87,8 балів), Нова Зеландія (81,6 балів) та Швейцарія (81 балів).

Реалізація потенціалу галузі машинобудування в Україні, яка є одним із ключових структурних елементів економічної системи, залишається на досить низькому рівні, про що свідчить неможливість забезпечити внутрішні потреби країни в продукції машинобудування та наявні високі показники імпорту такої продукції. Разом з тим, керуючись відносними перевагами на світовому ринку, продукція вітчизняного машинобудівного комплексу користується достатньо високим попитом.

Події останніх двох років призвели до втрати традиційних ринків збуту продукції вітчизняного машинобудування, що супроводжується низьким рівнем рентабельності операційної діяльності машинобудівних підприємств. Вище зазначеним пояснюється необхідність удосконалення механізму управління, ключовим елементом якого мають стати аналіз і контроль ефективності та оцінка

доцільності ЗЕД. В умовах глобалізації ЗЕД стає домінуючим видом господарської діяльності, а її ефективність визначає результативність функціонування підприємства в цілому.

Аналіз існуючих наукових підходів до трактування сутності організаційно-економічного механізму регулювання ЗЕД підприємств показав, що його ключовим компонентом є інтегрована система бухгалтерського обліку, контролю та аналізу, на основі якої здійснюється фіксація зовнішньоекономічних операцій, аналіз їх ефективності та контроль.

Характерною рисою сучасних методів зовнішнього контролю ЗЕД є вибірковість його проведення, що базується на впровадженні системи аналізу ризиків. Дослідження та вдосконалення класифікації видів митного контролю дозволило визначити новий його вид – митну діагностику, яка полягає в оцінці та аналізі діяльності суб'єкта ЗЕД з точки зору його надійності та відповідності митним вимогам, що здійснюється з метою спрощення митних процедур за рахунок отримання підприємством статусу уповноваженого економічного оператора.

У другому розділі – **«Методика та організація аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємств»** – розроблено методіку аналізу ЗЕД підприємств на основі співставлення додаткових доходів та додаткових витрат, запропоновано модель інтегрального показника для визначення фінансового стану, здійснено кількісну оцінку якісних характеристик суб'єкта ЗЕД та представлено зміст і послідовність організаційних заходів.

Внаслідок ведення ЗЕД у підприємства виникають як додаткові доходи, так і додаткові витрати, співставлення яких покладено в основу методичного підходу до аналізу її ефективності:

$$E_{\text{відн}}^{\text{експ.}} = \frac{\Delta D_{\text{e.д.}}}{\Delta B_{\text{e.д.}}}, \quad (1)$$

де $E_{\text{відн}}^{\text{експ.}}$ – коефіцієнт відносної ефективності експортної діяльності;

$\Delta D_{\text{e.д.}}$ – додаткові доходи від ведення експортної діяльності;

$\Delta B_{\text{e.д.}}$ – додаткові витрати на ведення експортної діяльності.

Склад додаткових доходів та додаткових витрат, які є факторами впливу на ефективність ЗЕД порівняно з реалізацією продукції на внутрішньому ринку, представлено на рис. 1.

Визначення відносної економічної ефективності ЗЕД підприємства на основі співвідношення додаткових доходів та додаткових витрат експортних операцій дає змогу продемонструвати рівень ефективності експортних операцій відносно реалізації аналогічної продукції на внутрішньому ринку.

Результати аналізу економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності ПАТ «Дніпропетровський стрілочний завод» показали, що показник $E_{\text{відн}}^{\text{експ.}}$ є більшим за одиницю (у 2013 р. показник відносної ефективності становив – 1,169, у 2014 р. – 2,196 та у 2015 р. – 1,106), що підтверджує доцільність здійснення для підприємства експортних операцій і дає змогу планувати подальшу стратегію щодо динаміки та географічної структури реалізації продукції.

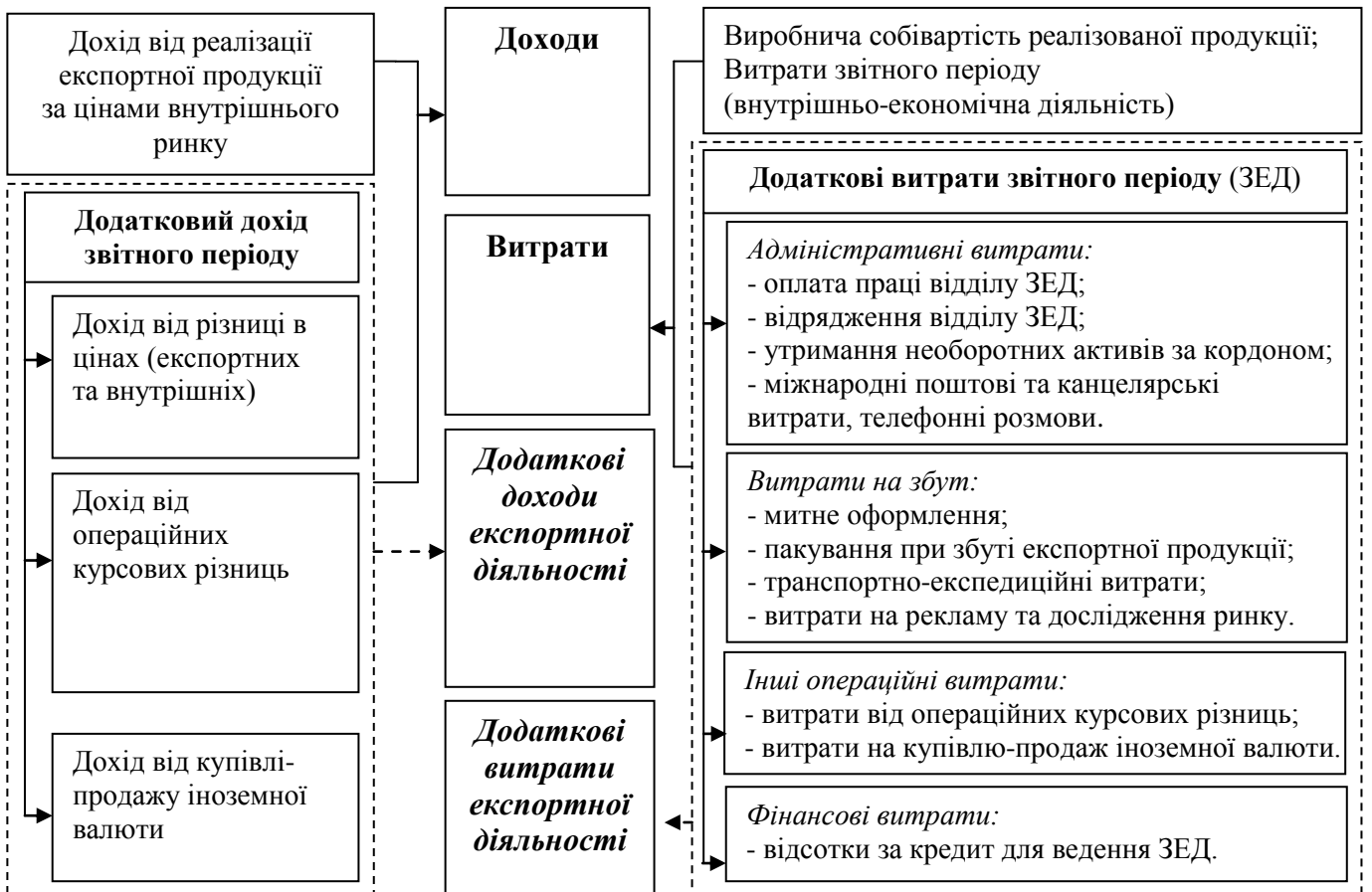

Рис. 1. Склад додаткових доходів і додаткових витрат ЗЕД

Вплив зовнішньоекономічної діяльності реалізується не лише в сфері її ефективності, а й відображається на таких характеристиках підприємства як: інтенсивність та рентабельність активів, власного капіталу, продукції, здатність підприємства до самофінансування, оборотність дебіторської заборгованості, фінансова стійкість. Обґрунтування складу фінансових коефіцієнтів для оцінки фінансового стану та їх адаптація до моделі розрахунку інтегрального чинника дозволили визначити вплив ЗЕД на загальний економічний стан підприємства.

Порівняльний аналіз здійснено за умови, що підприємство повністю реалізує весь обсяг продукції або тільки на внутрішньому ринку, або лише експортуючи її, для чого розраховано розміри потенційного чистого прибутку кожного збутового сегменту (b_1 – внутрішній ринок, b_2 – зовнішній ринок). З метою інтегрування окремих показників в узагальнюючий здійснено попередню нормалізацію їх значень, при якій за еталонний рівень кожного показника прийнято максимальне з двох значень показників за географічними сегментами (окремо у межах кожного року). Після розрахунку ступеня відносного відхилення (P_{qb}) показників кожного географічного сегменту від відповідного еталонного значення визначається показник інтегральної оцінки фінансового стану суб'єкта ЗЕД (IF_{b2}) як середній рівень нормалізованих значень фінансових коефіцієнтів (2):

$$IF_b = \frac{1}{n} \times \sum_{q=1}^n P_{qb}, \quad (2)$$

де n – кількість показників при інтегральній оцінці фінансового стану.

Чим більше становить відхилення порівняльного показника інтегральної оцінки фінансового стану суб'єкта ЗЕД від 100%, тим більш суттєвим є вплив зовнішньоекономічних операцій на фінансовий стан підприємства.

За допомогою порівняльного показника інтегральної оцінки фінансового стану суб'єкта ЗЕД (CIF_{b_2}) порівнюється фінансовий стан підприємства, що здійснює тільки експортні операції, з його діяльністю за умови реалізації продукції лише на внутрішньому ринку, що дало підстави констатувати доцільність експортної діяльності ПАТ «Дніпропетровський стрілочний завод».

Встановлено, що реалізація продукції на експорт поліпшує показник фінансового стану майже в 2 рази порівняно з її реалізацією на внутрішньому ринку ($CIF_{b_2}^{2013} = 191,28\%$; $CIF_{b_2}^{2014} = 193,44$) Незважаючи на зменшення показника у 2015 році до 180,71%, позитивний вплив ЗЕД на фінансовий стан залишається досить суттєвим (табл. 1).

Таблиця 1

**Інтегральна оцінка фінансового стану
ПАТ «Дніпропетровський стрілочний завод»**

№ з/п	Показники	2013		2014		2015	
		Сегмент		Сегмент		Сегмент	
		(b ₁)	(b ₂)	(b ₁)	(b ₂)	(b ₁)	(b ₂)
1.	Інтегральна оцінка фінансового стану суб'єкта ЗЕД (IF_b)	0,498	0,953	0,504	0,976	0,507	0,917
2.	Порівняльний показник інтегральної оцінки фінансового стану (CIF_{b_2}), %	100	191,28	100	193,44	100	180,71

Однією з форм взаємодії між господарюючими суб'єктами та органами ДФС України є механізм отримання підприємством спеціального статусу – УЕО, що здійснюється на основі результатів митної діагностики (табл. 2).

Таблиця 2

**Оцінка і аналіз відповідності якісних характеристик підприємства
митним вимогам за тематичними блоками**

Тематичний блок	Кількість параметрів	Сфера аналізу та оцінки якісних характеристик суб'єктів ЗЕД на відповідність митним вимогам
1. Дотримання положень законодавства України, в т.ч. з питань митної справи	4	Аналіз стану та динаміки ЗЕД підприємства. Митна історія суб'єкта ЗЕД. Стан дотримання митних вимог при веденні ЗЕД.
2. Система обліку, звітності та внутрішнього контролю	7	Аналіз систем бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю підприємства, оцінка рівня забезпечення захисту комп'ютерних систем, інформації та звітності.
3. Платоспроможність і фінансовий стан	10	Аналіз структури активів підприємства та джерел їх формування за статтями бухгалтерського балансу, оцінка показників фінансового стану та результатів діяльності.
4. Дотримання стандартів надійності та безпеки	5	Аналіз процедур виявлення і оцінки ризиків, пов'язаних з питаннями безпеки, правильної організації і здійснення захисту об'єктів підприємства.
5. Забезпечення практичних стандартів компетенції або професійної кваліфікації	1	Оцінка здатності та кваліфікації персоналу підприємства до самостійного моніторингу та контролю дотримання умов, передбачених дозволами на застосування спеціальних спрощень, наданих йому як УЕО.

Кожний тематичний блок має свій набір параметрів, за якими здійснюється аналіз та оцінка відповідності стану підприємства митним вимогам для надання статусу УЕО. Для оцінки досліджуваних параметрів розроблено варіанти відповідей, які характеризують ступінь відповідності якісних характеристик підприємства за даним параметром, а результат оцінки обирається з наданих варіантів, кожному з яких відповідає певна кількість балів (від 1 до 3). Оціночні бали за кожним параметром підсумовуються у межах окремого тематичного блоку (j), а оціночний результат за даним блоком (B_j) визначається з урахуванням кількості параметрів у ньому:

$$B_j = \frac{\sum_{c=1}^{m_j} \beta_c^{(j)}}{m_j}, \quad (3)$$

де β – кількість балів, якою оцінено рівень відповідності якісних характеристик підприємства митним вимогам; j – тематичний блок; c – параметр тематичного блоку j ; m_j – кількість параметрів у тематичному блоці j .

За кожним тематичним блоком здійснено кількісну оцінку відповідності якісних характеристик аналізованих підприємств митним вимогам (рис. 2).

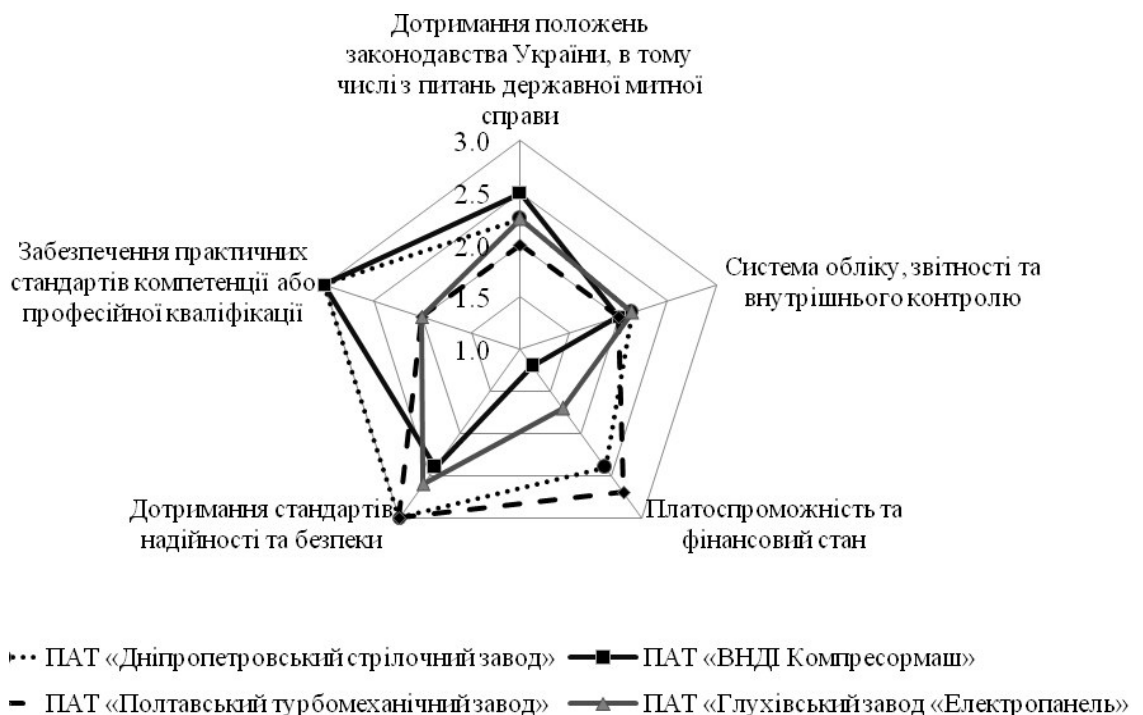

Рис. 2. Оцінка відповідності якісних характеристик підприємств-суб'єктів ЗЕД митним вимогам за тематичними блоками

Результат оцінки за всіма тематичними блоками враховує інтегральний показник відповідності підприємства митним вимогам (INT):

$$INT = \frac{\sum_{j=1}^d B_j}{d}, \quad (4)$$

де d – кількість тематичних блоків ($d=5$).

Для узагальнення результатів інтегральної оцінки відповідності якісних характеристик підприємств митним вимогам, на підставі якої приймається рішення щодо надання статусу УЕО, запропоновано градацію показника INT та, відповідно, варіанти рішень щодо надання такого статусу: безумовно-позитивний (R1); позитивний (R2); умовно-позитивний (R3); негативний (R4); відмова від надання статусу (R5). На основі розрахованого рівня показника INT та запропонованої шкали його градації визначено інтегрально-рейтингову оцінку підприємств (INTR) для оцінки можливості отримання підприємством статусу УЕО (табл. 3).

Таблиця 3

**Інтегрально-рейтингова оцінка підприємства-суб'єкта ЗЕД
при отриманні статусу уповноваженого економічного оператора**

№ з/п	Найменування підприємства	2013		2014		2015	
		INT	Рейтингова оцінка	INT	Рейтингова оцінка	INT	Рейтингова оцінка
1.	ПАТ «Дніпропетровський стрілочний завод»	2,360	R2	2,438	R2	2,558	R2
2.	ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод»	2,080	R3	2,192	R3	2,340	R2
3.	ПАТ «Глухівський завод «Електропанель»	2,112	R3	2,130	R3	2,138	R2
4.	ПАТ «НВАТ ВВДікомпресормаш»	1,862	R3	1,834	R3	2,220	R2

У третьому розділі – «Методика, організація та обліково-інформаційне забезпечення внутрішнього контролю зовнішньоекономічної діяльності підприємства» – розглянуто питання методики та організації внутрішнього контролю відповідності підприємства-суб'єкта ЗЕД митним вимогам при отриманні статусу уповноваженого економічного оператора та контролю відхилень показників ефективності ЗЕД від їх граничних параметрів, а також шляхи вдосконалення обліково-інформаційного забезпечення контролю на основі фінансової та управлінської звітності підприємства.

З урахуванням визнаних на міжнародному рівні вимог систему внутрішнього контролю ЗЕД адаптовано до концепції COSO відповідно до таких її елементів, як: середовище контролю, оцінка ризиків діяльності, процедури контролю, інформація та комунікація, моніторинг процедур контролю.

Внутрішній контроль відповідності якісних характеристик підприємства митним вимогам спрямований на визначення ступеня їх відхилення від заявленого (або досягнутого) рівня, ідентифікацію суб'єкта відповідальності (конкретної особи, яка приймає рішення) та розробку і реалізацію управлінського впливу на ЗЕД з метою усунення негативного впливу факторів.

Результатом контролю має бути стійке зростання інтегрального показника відповідності підприємства митним вимогам або стабільне підтримання вже досягнутого значення показника, що дозволить підприємству утримувати статус УЕО і вести ЗЕД за спрощеними процедурами. Детальний аналіз відхилень надає релевантну інформацію для контролю відповідності якісних характеристик підприємства митним вимогам (табл. 4).

**Звіт оперативного контролю щодо відповідності
якісних характеристик підприємства-суб'єкта ЗЕД митним вимогам**

Показник	ПАТ «Дніпропетровський стрілочний завод»			ПАТ «НВАТ ВНДкомпресормаш»			ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод»			ПАТ «Глухівський завод Електропанель»		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
INT	2,360	2,438	2,558	1,862	1,834	2,220	2,080	2,192	2,340	2,112	2,130	2,138
Відхилення												
Відхилення за блоками INT	2014/2013	2015/2014	2014/2013	2015/2014	2014/2013	2015/2014	2014/2013	2015/2014	2014/2013	2015/2014	2014/2013	2015/2014
ΔINT_1	-0,050	0	-0,050	0,100	-0,100	0,050	-0,050	0				
ΔINT_2	0,028	0	-0,058	0,086	-0,030	0,058	0,028	0,028				
ΔINT_3	-0,020	-0,080	0	0	-0,080	0,160	-0,040	-0,020				
ΔINT_4	0,120	0	0,080	0	0,120	0,080	0,080	0				
ΔINT_5	0	0,200	0	0,200	0,200	-0,200	0	0				
ΔINT, у тому числі:	0,078	0,120	-0,028	0,386	0,110	0,148	0,018	0,008				
Σ від'ємних відхилень	-0,070	-0,080	-0,108	0	-0,210	-0,200	-0,090	-0,020				
Σ додатних відхилень	0,148	0,200	0,080	0,386	0,320	0,348	0,108	0,028				

Від'ємне відхилення інтегрального показника свідчить про ризик втрати статусу УЕО (якщо суб'єктом ЗЕД вже отримано такий статус) або про зниження вірогідності отримання статусу УЕО (якщо суб'єкт ЗЕД лише планує його одержати). Додатне відхилення інтегрального показника вказує на збільшення ступеня відповідності діяльності суб'єкта ЗЕД митним вимогам, які висуваються до УЕО. З метою підвищення ефективності внутрішнього контролю розроблено карту моніторингу процедур внутрішнього контролю відповідності підприємства митним вимогам, що дозволяє оцінити результат контролю окремо за кожним тематичним блоком в системі «Мета – Ризики – Дії – Вартісний результат».

Для дієвого та результативного внутрішнього контролю ефективності ЗЕД підприємства розроблено відповідний методичний інструментарій, головною метою якого є визначення відхилень поточного стану підприємства у сфері ЗЕД від досягнутого рівня ефективності та виявлення резервів її підвищення. Внутрішній оперативний контроль ефективності ЗЕД здійснюється на основі аналізу відхилень додаткових доходів та додаткових витрат ЗЕД з урахуванням їх впливу на показники абсолютної та відносної ефективності.

Відповідно до запропонованої методики аналізу і контролю ефективності ЗЕД, що базується на порівнянні додаткових доходів та додаткових витрат, запропоновано окремі рахунки управлінського обліку:

– 7011-12/1(У) – умовний дохід від реалізації експортної продукції на внутрішньому ринку;

– 7011-12/2(У) – додатковий дохід від різниці в цінах (експортних та внутрішніх);

– 7912-1(У) – додатковий фінансовий результат від ЗЕД.

Додаткові витрати ЗЕД запропоновано формувати за окремими статтями на

спеціальних управлінських рахунках дев'ятого класу. На основі інформації аналітичних та управлінських рахунків для вдосконалення обліково-інформаційного забезпечення аналізу та контролю ефективності ЗЕД розроблено «Звіт про фінансові результати зовнішньоекономічної діяльності підприємства», який побудовано на підставі формування додаткових доходів та додаткових витрат, що виникають при веденні ЗЕД, та розрахунку коефіцієнтів її абсолютної та відносної ефективності.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне дослідження і запропоновано вирішення актуального науково-практичного завдання з удосконалення теоретичних, методичних та організаційних засад аналізу і контролю ЗЕД підприємства. Сформульовано низку висновків та методичних рекомендацій практичного спрямування, які відображають вирішення поставлених завдань:

1. Визначено особливості організаційно-економічного механізму регулювання ЗЕД підприємств, які функціонують в умовах глобалізаційних процесів та активізації міжнародних операцій, що характеризуються неможливістю проведення суцільного контролю і необхідністю розширення діапазону методів та інструментарію аналізу і контролю відомостей про діяльність суб'єктів ЗЕД з метою об'єктивної оцінки їх надійності для визначення необхідності і повноти подальших контрольних заходів.

В ході дослідження теоретичних основ класифікації видів контролю конкретизовано його сутність та розроблено узагальнену класифікацію форм та видів митного контролю ЗЕД, що дозволило виокремити його новий вид – митну діагностику, яка полягає в оцінці та аналізі діяльності суб'єкта ЗЕД з точки зору його відповідності митним вимогам та здійснюється з метою спрощення митних процедур.

З'ясувавши, що в умовах глобалізації ЗЕД стає домінуючим видом господарської діяльності підприємства, а її ефективність визначає результативність функціонування підприємства в цілому, виділено окремі види діагностики ЗЕД – внутрішню (управлінську) та зовнішню (митну). Управлінська діагностика ЗЕД має насамперед проаналізувати її ефективність і оцінити доцільність, що досягається через співставлення додаткових доходів та додаткових витрат від ведення ЗЕД. Митна діагностика реалізується шляхом оцінки та аналізу відповідності суб'єкта ЗЕД встановленим вимогам для отримання підприємством статусу УЕО.

2. Для визначення доцільності ЗЕД рекомендовано застосовувати удосконалену методику оцінки і аналізу економічної ефективності ЗЕД на основі розрахунку коефіцієнтів абсолютної та відносної ефективності експортної діяльності підприємства. Визначення відносної економічної ефективності ЗЕД підприємства на основі співвідношення додаткових доходів та додаткових витрат експортних операцій дає змогу показати рівень ефективності експортних операцій відносно реалізації аналогічної продукції на внутрішньому ринку.

3. При визначенні впливу ЗЕД на фінансовий стан підприємства запропоновано застосовувати порівняльний показник інтегральної оцінки фінансового стану суб'єкта ЗЕД, який дозволяє порівнювати фінансовий стан підприємства, що здійснює тільки експортні операції, з діяльністю того ж підприємства за умови реалізації продукції лише на внутрішньому ринку. Чим

більше відхилення порівняльного показника інтегральної оцінки фінансового стану суб'єкта ЗЕД від 100%, тим більш суттєвим є вплив зовнішньоекономічних операцій на фінансовий стан підприємства.

4. Застосування розробленого методичного підходу до кількісної оцінки якісних характеристик підприємства-суб'єкта ЗЕД на основі виявлення рівня їх відповідності митним вимогам за п'ятьма тематичними блоками: дотримання положень законодавства України з питань державної митної справи; система обліку, звітності та внутрішнього контролю; платоспроможність і фінансовий стан; дотримання стандартів надійності та безпеки; забезпечення практичних стандартів компетенції або професійної кваліфікації дало змогу визначити показник інтегрально-рейтингової оцінки підприємства при отриманні ним статусу УЕО.

5. Визнані на міжнародному рівні вимоги до системи внутрішнього контролю на підприємстві та забезпечення довіри до неї зовнішніх контролюючих органів потребують відповідної адаптації існуючої системи внутрішнього контролю ЗЕД підприємств шляхом впровадження таких елементів системи COSO, як: середовище контролю; оцінка ризиків діяльності; процедури контролю; інформація та комунікація; моніторинг процедур контролю. Контроль відповідності якісних характеристик підприємства митним вимогам полягає у визначенні ступеня відхилення кожного параметру тематичних блоків митних вимог, ідентифікації рівня відповідальності (конкретної особи, що приймає рішення), розробці і реалізації управлінського впливу, спрямованого на усунення недоліків системи. Результатом контролю має виступати стійке зростання інтегрального показника митної діагностики або стабільне підтримання його досягнутого рівня, що дозволить підприємству утримувати статус УЕО і вести ЗЕД за спрощеними процедурами. Організація контролю передбачає використання запропонованої карти моніторингу процедур внутрішнього контролю відповідності підприємства митним вимогам, що дозволяє оцінити результат виконання процедур внутрішнього контролю окремо за кожним тематичним блоком в системі «Мета – Ризики – Дії – Вартісний результат».

6. Головною метою внутрішнього контролю ефективності ЗЕД є визначення відхилень поточного рівня ефективності від досягнутого та виявлення резервів для його підвищення. В умовах динамічної зміни інформації особливої актуальності набуває оперативність і обґрунтованість ухвалення рішень щодо умов зовнішньоекономічних контрактів. На стадії прийняття рішень про укладання договору на експорт продукції необхідно зважати на значення граничних показників, що встановлюють межі припустимих коливань таких чинників, як: експортна ціна продукції, внутрішня ціна продукції, кількість законтрактованої продукції, ціна ресурсів, обсяги їх витрачання, управлінські, збутові та інші витрати. Процедура контролю полягає у порівнянні рівня показників з їх граничними значеннями, які забезпечують ефективну ЗЕД та сприяють прийняттю управлінських стратегічних рішень щодо географічної структури та обсягів реалізації продукції на внутрішньому й зовнішньому ринках.

7. Результати дослідження обліково-інформаційного забезпечення системи управління ЗЕД підприємств машинобудівної галузі, а саме: ПАТ «Дніпропетровський стрілочний завод», ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод», ПАТ «Глухівський завод «Електропанель» та ПАТ «НВАТ

ВНДІкомпресормаш», показали, що в практичній діяльності підприємств не існує обґрунтованої методики формування управлінської звітності щодо експортної діяльності. Проведений аналіз форм фінансової та статистичної звітності дає підстави свідчити про недостатність інформації для проведення аналізу та контролю ЗЕД підприємства за розробленими методиками. В роботі запропоновано відповідні інформаційні статті активів, доходів і витрат, якими необхідно доповнити діючі форми фінансової звітності як згідно з вимогами законодавства, так і відповідно до потреб аналізу і контролю ЗЕД.

За розробленою методикою аналізу і контролю ефективності ЗЕД на основі порівняння додаткових доходів та додаткових витрат доцільно впровадити окремі рахунки управлінського обліку, які відображають дохід від реалізації експортної продукції за цінами внутрішнього ринку (рахунок 7011-12/1 (У)), додатковий експортний дохід від різниці в цінах (рахунок 7011-12/2 (У)) та додатковий фінансовий результат від ЗЕД (рахунок 7912-1(У)). Додаткові витрати ЗЕД запропоновано формувати за окремими статтями на спеціальних управлінських рахунках дев'ятого класу.

В результаті дослідження методичних проблем обліково-інформаційного забезпечення аналізу та контролю ефективності ЗЕД запропоновано відповідний управлінський звіт про фінансові результати ЗЕД, що містить алгоритм формування додаткових доходів та додаткових витрат, які виникають при веденні ЗЕД. Загальний склад звітності інформаційно-облікового забезпечення внутрішнього контролю експортної діяльності має включати форми управлінської звітності про доходи, витрати і результати (Звіт про фінансові результати ЗЕД підприємства) та управлінську звітність за результатами внутрішнього контролю (Звіт оперативного контролю відхилень параметрів відповідності якісних характеристик підприємства митним вимогам; Звіт оперативного контролю додаткових доходів та додаткових витрат на основі показників абсолютної та відносної ефективності ЗЕД).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Книшек О.О. Формування системи митного аудиту в Україні: // монографія; за заг. ред. О.М. Вакульчик. – Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2014. – 208 с. – С. 27-42; С. 121-133. *Особистий внесок здобувача: на сторінках 27-42 висвітлено досвід окремих країн щодо організації та здійснення митного аудиту; на сторінках 121-133 висвітлено питання проведення митного аудиту на основі прийомів і даних внутрішнього контролю* (10,3 д.а., особисто автора – 0,82 д.а.).

2. Книшек О.О. Обліково-інформаційне забезпечення зовнішнього контролю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності // Кол. моногр. «Розробка напрямів розвитку економічних та фінансово-кредитних відносин й обліково-аналітичного забезпечення функціонування підприємницьких структур». – Херсон : Айлант, 2016. – С. 160-166. *Особистий внесок здобувача: висвітлено питання обліково-інформаційного забезпечення зовнішнього контролю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності* (9 д.а., особисто автора – 0,48 д.а.).

Публікації у наукових фахових виданнях України

3. Книшек О.О. Концептуальні засади діяльності митних органів з постмитних перевірок суб'єктів ЗЕД / О.М. Вакульчик, О.О. Книшек // Вісник Академії митної служби України. Серія : Економіка. – 2009. – № 2. – С. 46-54. *Особистий внесок здобувача: визначено мету, завдання, об'єкти та суб'єкти митного аудиту підприємств-суб'єктів ЗЕД* (0,58 д.а., особисто автора – 0,38 д.а.).

4. Книшек О.О. Особливості організації та проведення зовнішнього контролю розрахунків за митними платежами підприємств суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності / О.М. Вакульчик, О.О. Книшек, К.В. Йова // Механізм регулювання економіки. – № 3. – 2010. – Т.1. – С.107-121. *Особистий внесок здобувача: наведено порядок проведення зовнішнього контролю розрахунків за митними платежами суб'єктів ЗЕД* (0,63 д.а., особисто автора – 0,21 д.а.).

5. Книшек О.О. Оціночні параметри при визначенні рейтингу суб'єкта ЗЕД в рамках попереднього митного аудиту / О.О. Книшек, М.В. Задорожня // Економіка та соціальна сфера: деякі питання взаємозв'язків: Серія : Економіка. – Т. XII. – Вип. 209. – Донецьк: ДонДУУ, 2011. – С. 205-223. *Особистий внесок здобувача: розроблено оціночні параметри при визначенні рейтингу суб'єкта ЗЕД в рамках попереднього митного аудиту* (0,81 д.а., особисто автора – 0,47 д.а.).

6. Книшек О.О. Сучасні підходи до визначення рейтингу суб'єкта ЗЕД у рамках попереднього митного аудиту / О.В. Горянська, О.О. Книшек, І.О. Войтехова // Вісник Академії митної служби України. Серія : Економіка. – 2011. – № 2. – С. 65-74. *Особистий внесок здобувача: сформовано тематичні блоки для визначення рейтингу суб'єкта ЗЕД у рамках попереднього митного аудиту* (0,52 д.а., особисто автора – 0,23 д.а.).

7. Книшек О.О. Управління ризиками як основа проведення успішного митного постаудиту: зарубіжний досвід та українські перспективи / О.О. Книшек, Є.С. Дяченко, Ю.М. Білан // Вісник Академії митної служби України. Серія : Економіка. – 2012. – № 2 (48). – С. 68-75. *Особистий внесок здобувача: окреслено ризики при здійсненні митного постаудиту* (0,43 д.а., особисто автора – 0,18 д.а.).

8. Книшек О.О. Взаємозв'язок прийомів і сфер внутрішнього та зовнішнього контролю зовнішньоекономічної діяльності підприємств / О.О. Книшек, К. С. Костюченко // Вісник Академії митної служби України. Серія : Економіка. – 2012. – № 1 (47). – С. 87-99. *Особистий внесок здобувача: визначено сфери внутрішнього та зовнішнього контролю ЗЕД* (0,61 д.а., особисто автора – 0,38 д.а.).

9. Книшек О.О. Внутрішній аудит у системі внутрішнього контролю / О.О. Книшек, О.О. Яременко // Вісник ДонНУЕТ. – 2012. – № 3 (55). – С. 352-360. *Особистий внесок здобувача: висвітлено питання взаємозв'язку внутрішнього аудиту та внутрішнього контролю* (0,5 д.а., особисто автора – 0,28 д.а.).

10. Книшек О.О. Використання досвіду ЄС у побудові системи законодавчого та методичного забезпечення митного постаудиту в Україні / О.М. Вакульчик, Т.С. Єдинак, О.О. Книшек // Вісник Академії митної служби України. Серія : Економіка. – 2013. – № 2 (50). – С. 11-23. *Особистий внесок здобувача: опрацьовано питання методичного забезпечення митного постаудиту в Україні* (0,64 д.а., особисто автора – 0,21 д.а.).

11. Книшек О.О. Діагностика зовнішньоекономічної діяльності підприємств / О.М. Вакульчик, О.О. Книшек // Вісник Академії митної служби України. Серія : Економіка. – 2014. – № 2(52). – С. 91-98. *Особистий внесок здобувача: розкрито сутність діагностики ЗЕД підприємств* (0,49 д.а., особисто автора – 0,26 д.а.).

12. Книшек О.О. Інтегральна оцінка фінансового стану суб'єктів господарювання під час отримання статусу уповноваженого економічного оператора / О.М. Вакульчик, О.О. Книшек, А.М. Петросян // Вісник Академії митної служби України. Серія : “Економіка”. – № 1 (51). – 2014. – С. 98-105. *Особистий внесок здобувача: розроблено підхід до оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання під час отримання статусу уповноваженого економічного оператора* (0,47 д.а., особисто автора – 0,23 д.а.).

13. Книшек О.О. Теоретичні аспекти організації контролю зовнішньоекономічних операцій підприємств на міжнародному та національному рівнях / Т. С. Єдинак, О. О. Книшек // Вісник Академії митної служби України. Серія : Економіка. – 2015. – № 1 (53). – С. 100-106. *Особистий внесок здобувача: визначено суб'єкти контролю зовнішньоекономічних операцій підприємств на міжнародному та національному рівнях* (0,45 д.а., особисто автора – 0,23 д.а.).

**Статті у наукових фахових виданнях України,
які включено до міжнародних наукометричних баз**

14. Книшек О.О. Управлінська діагностика зовнішньоекономічної діяльності підприємств на основі інтегральної оцінки / О.М. Вакульчик, О.О. Книшек // Економічний вісник Донбасу. – 2015. – № 1 (39). – С. 109-114. *Особистий внесок здобувача: ідентифіковано підхід до управлінської діагностики ЗЕД підприємств на основі інтегральної оцінки* (0,52 д.а., особисто автора – 0,26 д.а.).

15. Книшек О.О. Аналіз абсолютної та відносної ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства / О.О. Книшек // Економічний вісник НГУ. – 2016. – № 3 (55). – С. 91-100 (0,57 д.а.).

16. Книшек О.О. Інтегрально-рейтингова оцінка та аналіз якісних характеристик підприємства-суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності / О.М. Вакульчик, О.О. Книшек // Економічний простір. – 2016. – № 113. – С. 92-103. *Особистий внесок здобувача: висвітлено методичний підхід до інтегрально-рейтингової оцінки суб'єкта ЗЕД* (0,63 д.а., особисто автора – 0,32 д.а.).

Опубліковані праці апробаційного характеру

17. Книшек О.О. Взаємозв'язок та відмінності зовнішнього та внутрішнього контролю підприємств-суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності / О.М. Вакульчик, О.О. Книшек // Майбутнє – аудит: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (15 груд. 2010 р.). – Кривий Ріг: КТУ, 2010. – С. 46-48. *Особистий внесок здобувача: визначено сфери перетину зовнішнього та внутрішнього контролю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності* (0,2 д.а., особисто автора – 0,1 д.а.).

18. Книшек О.О. Інтеграція інформаційної бази зовнішнього та внутрішнього контролю підприємств-суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності / О.О. Книшек // Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі (економіко-управлінські, правові, інформаційно-технічні аспекти): Матеріали ІV міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених (25 берез. 2011 р.). – Дніпропетровськ: АМСУ, 2011. – Том 1. – С. 190-191 (0,16 д.а.).

19. Книшек О.О. Моніторинг як складова внутрішнього контролю підприємства та його значення в зовнішньоекономічній діяльності / О.О. Книшек, А.С. Хотимченко // Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі (економіко-управлінські, правові, інформаційно-технічні, гуманітарні аспекти: Матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених (30 берез. 2012 р.). – Дніпропетровськ: АМСУ. – 2012. – С. 293-295. *Особистий внесок здобувача: розкрито поняття моніторингу внутрішнього контролю підприємств-суб'єктів ЗЕД (0,15 д.а., особисто автора – 0,08 д.а.).*

20. Книшек О.О. Законодавче регулювання митного постаудиту відповідно до норм нового Митного кодексу України / О.О. Книшек, Ю.М. Білан // Naukowa przestrzen Europy-2012: VIII Miedzynabowea naukowa-praktyczna konferencja (07-15 kwietnia 2012). – Przemysl Nauka I studia. – 2012. – С. 73-77. *Особистий внесок здобувача: досліджено законодавче регулювання митного постаудиту підприємств-суб'єктів ЗЕД (0,36 д.а., особисто автора – 0,18 д.а.).*

21. Книшек О.О. Становление и развитие системы таможенного аудита в Украине / О.А. Книшек, И.Д. Харламова // Украина – Болгария – Европейский союз: современное состояние и перспективы: Матеріали междунар. научно-практ. конф. (13-19 сент. 2012 г.). Херсон – Варна, 2012. – Т.2. – С. 22-26. *Особистий внесок здобувача: висвітлено питання розвитку системи митного аудиту в Україні (0,34 д.а., особисто автора – 0,17 д.а.).*

22. Книшек О.О. Особливості побудови системи внутрішнього контролю на підприємствах з урахуванням міжнародних стандартів аудиту / О.О. Книшек, В.Ю. Вітрук // Сучасні проблеми соціально-економічного розвитку: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (21-22 груд. 2012 р.). – Одеса: ЦЕДР, 2012. – Ч. 2. – С. 61-63. *Особистий внесок здобувача: окреслено особливості побудови системи внутрішнього контролю на підприємствах (0,19 д.а., особисто автора – 0,1 д.а.).*

23. Книшек О.О. Теоретичні засади визначення ефективності системи внутрішнього контролю / О.О. Книшек, А.В. Аршиннікова // Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної економіки: Матеріали XXI міжнар. наук.-практ. конф. (28-29 груд. 2012 р.). – Львів: ЛЕФ, 2012. – Ч.3. – С. 68-69. *Особистий внесок здобувача: наведено особливості визначення ефективності системи внутрішнього контролю (0,15 д.а., особисто автора – 0,07 д.а.).*

24. Книшек О.О. Управлінська звітність суб'єктів ЗЕД як джерело контролю митного аудиту / О.О. Книшек, Ю.М. Білан // Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі (економіко-управлінські, правові, інформаційно-технічні, гуманітарні аспекти): Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених (29 берез. 2013 р.). – Дніпропетровськ: АМСУ, 2013. – С. 317-318. *Особистий внесок здобувача: висвітлено особливості митного контролю управлінської звітності підприємств-суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (0,13 д.а., особисто автора – 0,06 д.а.).*

25. Книшек О.О. Відповідність системи внутрішнього контролю підприємства цілям митного аудиту / О.О. Книшек // Формування системи митного аудиту України: Матеріали наук.-практ. семінару (22 трав. 2013 р.). – Хмельницький: ДНДІМС, 2013. – С. 51-54 (0,28 д.а.).

26. Книшек О.О. Оцінка якості системи внутрішнього контролю уповноважених економічних операторів / О.М. Вакульчик, О.О. Книшек // Актуальні проблеми світової та національної економіки: міжнародний бізнес, економічна безпека і митна справа: Матеріали міжнар. наук.-прак. конф. молодих учених (26 берез. 2014 р.). – Дніпропетровськ: АМСУ, 2014. – С. 369-370. *Особистий внесок здобувача: подано особливості оцінки якості системи внутрішнього контролю підприємств - УЕО (0,14 д.а., особисто автора – 0,07 д.а.).*

27. Книшек О.О. Особливості управлінської та митної діагностики зовнішньоекономічної діяльності підприємств / О.М. Вакульчик, О.О. Книшек// Інструменти лібералізації та спрощення світової торгівлі: міжнародний і національний аспекти : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (28 листоп. 2014 р.). – Дніпропетровськ: АМСУ, 2014. – С. 89-91. *Особистий внесок здобувача: висвітлено питання здійснення митної діагностики для отримання статусу УЕО (0,15 д.а., особисто автора – 0,08 д.а.).*

28. Книшек О.О. Діагностика ефективності зовнішньоекономічної діяльності / О.О. Книшек // Проблеми економіки, менеджменту та сільської кооперації: Матеріали між нар. наук.-практ. Інтернет-конф. (12-13 трав. 2015 р.). – Львів: ЛНАУ, 2015. – С. 217-220 (0,15 д.а.).

29. Книшек О.О. Трансформація організаційно-економічного механізму регулювання експортно-імпортних операцій із застосуванням методів діагностики і контролю / О.О. Книшек // Развитие науки в ХХІ веке: Матеріали VI Міжнар. заочн. конф.(28 вер. 2015 р.). – Харків: НІЦ «Знання», 2015. – С. 116-121 (0,34 д.а.).

30. Книшек О.О. Особливості обліку експортно-імпортних операцій підприємств-суб'єктів ЗЕД / О.О. Книшек, Г.І. Лайчук // Актуальні проблеми обліково-аналітичного процесу в управлінні підприємницькою діяльністю: Матеріали III міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (26 листоп. 2015 р.). – Мукачєво, 2015. – С. 43-45 (0,16 д.а.).

31. Книшек О.О. Внутрішній контроль експортних операцій підприємств суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності / О.О. Книшек, Л.Л. Довгалюк // «Економіка та соціум: сучасний фундамент розвитку людства»: Матеріали міжнар. наук. конф. (31 жовт. 2016 р.). – Лейпциг (Німеччина) – С. 184-186. *Особистий внесок здобувача: досліджено питання обліково-інформаційного забезпечення зовнішнього контролю суб'єктів ЗЕД (0,21 д.а., особисто автора – 0,11 д.а.).*

32. Книшек О.О. Управлінська та митна діагностика зовнішньоекономічної діяльності підприємства / О.М. Вакульчик, О.О. Книшек // Лібералізація та безпековий механізм зовнішньоекономічної діяльності: економічні та гуманітарно-технічні аспекти: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (25 листоп. 2016 р.). – Дніпро: УМСФ, 2016. – С. 56-58. *Особистий внесок здобувача: визначено взаємозв'язок та відмінності між управлінською та митною діагностикою ЗЕД підприємства (0,17 д.а., особисто автора – 0,08 д.а.).*

33. Книшек О.О. Удосконалення управлінської звітності підприємств-суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності / О.О. Книшек // Проблеми та перспективи розвитку обліку, контролю та оподаткування: Матеріали всеукр. наук. конф. (22-24 листоп. 2016 р.). – Дніпро: НГУ, 2016. – С. 55-59 (0,29 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Книшек О.О. Методика та організація аналізу і контролю зовнішньоекономічної діяльності підприємств. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). – Національний університет водного господарства та природокористування, Рівне, 2017.

У дисертації удосконалено теоретичні та методичні засади аналізу і контролю зовнішньоекономічної діяльності підприємств (ЗЕД). З'ясовано сутність організаційно-економічного механізму регулювання ЗЕД та визначено у ньому місце інтегрованої системи обліку, аналізу та контролю. На основі аналізу видів контролю за різними ознаками виокремлено новий вид митного контролю – митну діагностику.

Розроблено методичні та організаційні підходи до аналізу ефективності ЗЕД підприємства на основі співставлення додаткових доходів та додаткових витрат ЗЕД. Запропоновано інтегральну оцінку фінансового стану суб'єкта ЗЕД. Визначено методичний підхід до оцінки якісних характеристик підприємства-суб'єкта ЗЕД на основі виявлення рівня їх відповідності митним вимогам для отримання статусу уповноваженого економічного оператора (УЕО). Розроблено організаційний механізм внутрішнього контролю відповідності якісних характеристик суб'єкта ЗЕД митним вимогам. Сформовано методичні засади внутрішнього контролю відхилень показників ефективності ЗЕД підприємств від їх граничних значень. Запропоновано впровадження спеціальних аналітичних рахунків для відображення витрат ЗЕД. Сформовано управлінський звіт для аналізу і контролю ефективності ЗЕД.

Ключові слова: методика, організація, аналіз, контроль, інтегральна оцінка, зовнішньоекономічна діяльність, ефективність, митні вимоги, оцінка якісних характеристик, управлінська звітність.

АННОТАЦИЯ

Книшек О.А. Методика и организация анализа и контроля внешнеэкономической деятельности предприятий. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.09 – бухгалтерский учет, анализ и аудит (по видам экономической деятельности). – Национальный университет водного хозяйства и природопользования, Ровно, 2017.

В диссертационной работе усовершенствованы теоретические и методические основы анализа и контроля внешнеэкономической деятельности предприятий (ВЭД). Уточнена сущность организационно-экономического механизма регулирования внешнеэкономической деятельности и определено в нем место интегрированной системы учета, анализа и контроля. Проанализированы виды контроля по различным признакам и определены особенности таможенного контроля экспортно-импортных операций в системе внешнеэкономической деятельности предприятий, что позволило выделить новый вид таможенного контроля – таможенную диагностику, которая заключается в оценке и анализе субъекта внешнеэкономической деятельности с точки зрения его соответствия

таможенным требованиям и осуществляется с целью упрощения таможенных процедур.

Исследованы методические аспекты оценки и анализа внешнеэкономической деятельности предприятий. Определены основные задачи и сферы внутренней (управленческой) и внешней (таможенной) диагностики. Разработаны методические и организационные подходы к анализу эффективности ВЭД предприятия на основе сопоставления дополнительных доходов и дополнительных затрат ВЭД. Предложено использовать сравнительный показатель интегральной оценки финансового состояния субъекта ВЭД, который позволяет сравнить финансовое состояние предприятия, которое осуществляет только экспортные операции, с деятельностью того же предприятия при условии реализации продукции только на внутреннем рынке.

Предложен методический подход к оценке качественных характеристик предприятия-субъекта ВЭД на основе выявления уровня их соответствия таможенным требованиям при осуществлении экспортно-импортных операций, который, в отличие от существующих, построенный на количественной оценке по трем уровням соответствия и осуществляется на основе параметров пяти тематических блоков: соблюдение предприятием действующего таможенного законодательства Украины; система учета, отчетности и внутреннего контроля; платежеспособность и финансовое состояние; соблюдение стандартов надежности и безопасности; обеспечение практических стандартов компетенции или профессиональной квалификации, что позволяет совершить интегрально-рейтинговую оценку предприятия для принятия решения о получении им статуса уполномоченного экономического оператора.

Разработаны методические подходы к организации системы внутреннего контроля соответствия предприятия-субъекта ВЭД таможенным требованиям, которая основывается на международной концепции внутреннего контроля комитета спонсорских организаций COSO и дополнена организационными процедурами мониторинга фактических значений оценочных показателей на основе анализа их отклонений от необходимого уровня.

Сформированы методические основы внутреннего контроля эффективности ВЭД предприятия, который основывается на определении граничных значений факторов влияния на формирование дополнительных доходов и дополнительных затрат ВЭД и позволяет поддерживать достигнутый уровень относительной эффективности экспортной деятельности.

Усовершенствованы методические подходы к отображению учетной информации о расходах ВЭД, связанных с организацией и управлением субъектом ВЭД, на специальных аналитических счетах с целью накопления учетных данных в соответствии с географическими сегментами, что позволило сформировать управленческую отчетность для анализа и контроля эффективности ВЭД предприятия, которая основывается на детальной информации про дополнительные доходы и дополнительные затраты экспортной деятельности предприятия.

Ключевые слова: методика, организация, анализ, контроль, интегральная оценка, зовнішньоекономічна діяльність, эффективность, таможенные требования, оценка качественных характеристик, управленческая отчетность.

ANNOTATION

Knyshek O.O. Methods and organization of analysis and control of foreign economic activity of enterprises. – Manuscript.

Thesis to qualify for the scientific degree of PhD in Economic Sciences in Specialty 08.00.09 – Accounting, Analysis and Audit (by economic activities). – National University of Water and Environmental Engineering. – Rivne, 2017.

The thesis presents the improvement of theoretical and methodical principles of analysis and control of foreign economic activity of enterprises. The essence of organizational and economic mechanism for regulation of foreign trade has been specified and the place taken by it in the integrated system of accounting, analysis and control has been identified. Based on the analysis of control types according to different features, a new kind of Customs control – Customs diagnostics to assess and analyze an enterprise engaged in foreign economic activities in terms of its compliance with Customs requirements in order to simplify Customs procedures has been emphasized.

The methodical and organizational approaches to the analysis of the effectiveness of foreign economic activity based on a comparison between additional incomes and additional costs of an enterprise engaged in foreign economic activities have been developed. An integrated assessment of the financial condition of an enterprise engaged in foreign economic activities has been proposed. The methodical approach to assessing the quality characteristics of an enterprise engaged in foreign economic activities by identifying its level of compliance with Customs requirements to obtain the Authorized Economic Operator (AEO) status has been defined. The organizational mechanism of internal control over the compliance of qualitative characteristics of an enterprise engaged in foreign economic activities with Customs requirements has been designed. The methodological principles of internal control over deviations of performance indicators of enterprises engaged in foreign economic activities from their threshold have been created. Special analytical accounts to reflect the costs of enterprises engaged in foreign economic activities have been introduced. The management report for analyzing and monitoring the effectiveness of an enterprise engaged in foreign economic activities has been formed.

Keywords: methods, organization, analysis, control, integrated assessment, foreign trade, effectiveness, Customs requirements, assessment of quality characteristics, management reporting.